

Szócs Levente

A gyergyóiság (mint regionális identitás) reprezentációja a népi önéletrajzokban

Bevezetés

Két fogalom összekapcsolására, egy kontextusba való helyezésére vállalkozunk: a regionális identitás és a népi önéletrajz metszéspontját szeretnénk valamiképpen megközelíteni, megvilágítani a továbbiakban. Vajon elég-e egy népi önéletrajzot gyergyóinak nevezni pusztán azért, mert szerzője gyergyói származású, azaz a Gyergyói-medence valamely településén él vagy élt? E kérdés olyan sokrétűnek, szerteágazónak tűnik, hogy jelen esetben nem vállalkozhatunk végleges megválaszolására. Ellenben néhány fogalom mentén érdemesnek ígérkezik megvizsgálni azt, hogy miként kapcsolható össze a gyergyóiság (mint regionális identitás) fogalma az általunk vizsgálandó népi önéletrajzokkal.

Az elemzés során nem szorítkozhatunk kizárólagosan az önéletrajzok szövegére. A szövegek olvasásához, illetőleg a szövegek olvasatának létrehozásához a szerzőt, azaz az emlékező egyént is be kell vonnunk az elemzés folyamatába: előfeltevésünk, hogy a szöveg gyergyóisága (avagy a szövegben reprezentálódott gyergyóiság) és a szöveget létrehozó egyén gyergyóisága a legkevésbé sem választható szét egymástól. Lehet-e tehát *gyergyói* népi önéletrajzról beszélni, avagy csak a *gyergyóiságról* lehet beszélni egy-egy önéletrajz kapcsán? Ha lehet, hogyan lehet gyergyói népi önéletrajzról beszélni, feltételeznünk kell-e, hogy a gyergyóiságnak mint regionális identitásnak (avagy a gyergyóiságnak mint a szerző regionális identitásának) reprezentációja valamiféle szerepet játszik akkor, amikor egy ilyen szöveget gyergyóinak mondunk, gyergyóiként értelmezzük? E kérdésekre adható válaszok keresése során ugyanakkor nem vállalkozhatunk a népi önéletrajz, avagy a népi önéletrajz szerzője által reprezentált identitások összességének feltérképezésére. A másfajta (például etnikai, nemi és egyéb) identitásokra csupán ott térünk ki, ahol értelmezésünk során ez feltétlenül szükségessé válik.

A gyergyóiság mint regionális identitás első látásra az egyént egy adott területhez/régióhoz tartozóként jellemzi – úgy is mondhatnánk egyszerűbben: adott egyén gyergyóinak vallja magát. A szóban forgó régió jelen esetben egy várost (Gyergyószentmiklós) és néhány községet, falvat foglal magába (Gyergyószárhegy, Gyergyóditró, Gyergyóremete, Gyergyóalfalu, Borzont, Gyergyócsomafalva, Gyergyóújfalu, Tekerópatak, Kilyénfalva, Vasláb stb.) Az itt élő, vagy innen származó emberek esetenként Gyergyót mint régiót nevezik meg, illetve értelmezik olyan beszédhelyzetekben, ahol regionális identitás szóba kerül, vagy reprezentációjára, megfogalmazására alkalom adódik. Ugyanakkor a magukat más régióhoz tartozónak valló egyének is esetenként a régió megjelöléseként használják a gyergyóiság fogalmát. A néprajztudomány maga is régióként tekint Gyergyó vidékére, amikor példának okáért gyergyói viseletről, táncról beszél. Tarisznyás Márton munkája, *Gyergyó történeti néprajza* (Tarisznyás 1982) a régió eddig megjelent egyetlen monografikus, átfogó jellegű néprajzi megközelítése. A tanulmánykötet az erdőgazdálkodást, a fával kapcsolatos mesterségeket, foglalkozásokat, illetőleg az állattartást jelöli meg a gyergyói régióban élő, 19–20. századi ember fő megélhetési forrásaként. Ezt azért érdemes megemlítenünk, mivel tapasztalataink szerint a gyergyóiság mint regionális identitás a legkülönbözőbb beszédhelyzetekben megjelenő egyik legfontosabb ismérve ma is a gyergyói ember erdőgazdálkodáshoz, asztalosságához, ácsmesterséghez való hozzáértése. Arra a kérdésre, hogy az említett példa mellett még milyen pozitív avagy negatív értékek képezhetik a gyergyóiságról a hétköznapi beszédhelyzetekben, illetőleg a tudomány által létrehozott diskurzusokban kialakult kép részét vagy egészét, a jelen kérdésselvetésünknel jóval átfogóbb kutatás, értelmezés adhatna választ.

Az önéletrajzokkal kapcsolatos diskurzusunk szempontjából elsősorban az érdekel, hogy a gyergyóiság miképpen fogalmazódik vagy fogalmazódhat meg egy adott beszédhelyzetben. Wolfgang Kaschuba *Bevezetés az európai etnológiába* című könyvében foglalja össze az identitás mibenlétének számunkra lényeges vonásait: az egyén identitása egyszerre feltételezi az énnel és a közösséggel való azonosságot, mint két egymásba fonódó jelentédimenziót, mely összefonódás végső soron azt eredményezi, hogy az ember képes önmagát környezetébe beilleszteni. Az identitás ugyanakkor csakis társadalmi gyakorlatként értelmezhető, mely konkrét kommunikatív és interaktív viselkedésbe való átültetése révén magában hordozza a mások nézőpontját is, ebből kifolyólag állandó változás alatt van, az egyénnek állandóan fent kell tartania az egyensúlyt a saját magáról alkotott kép és a mások által róla kialakított kép között (Kaschuba 2004: 115–117).

A regionális identitásról beszélve ugyanakkor egy másik fontos szempontot is figyelembe kell vennünk.¹ Ha csupán a gyergyóiságra koncentrálunk, és azt kizárólag a Gyergyói-medencéhez mint territóriumhoz kötjük, akkor nem fogjuk megérteni magának a gyergyóiságnak a lényegét. Gyergyóinak lenni ugyanis sohasem jelenti kizárólagosan azt, hogy az egyén Gyergyó vidékén él. Az önéletrajzok elemzésekor látni fogjuk, hogy gyergyóinak lenni gyakran egyenlő székelynek és/vagy magyarnak lenni, egyenlő nem romának/orosznak/németnek lenni, sőt, lehet jó és rossz gyergyóinak is lenni, attól függően, hogy az egyén a lokális közösség számára milyen értéket képvisel például az aktuális politikai helyzetekben.

Az identitás fogalma a társadalmi emlékezettel hozható összefüggésbe. A társadalmi kommunikáció során, mondja Fejős Zoltán, jellegzetes reprezentációs sémák, toposzok alakulnak ki, olyan közös tudáskészletet alkotva, mely létrehozza a maga sajátos beszédmódját, ritualizált viselkedésformáit, szimbolikus cselekvési formáit. A társadalmi emlékezet ugyanakkor egyszerre individuális (azaz biografikus jellegű) és kollektív (azaz a közösen átélt eseményeken alapszik), vélhető és gyakran politikai jellegű megszerkesztettsége az egyéni emlékezésre is visszahat (Fejős 1996: 137–138). Amikor tehát a gyergyóiságot keressük a népi önéletrajzokban, azt is szem előtt kell tartanunk, hogy az egyén a gyergyóiság mellett még milyen másfajta identitásokat fogalmaz meg, hogy az önéletrajz adott helyzetben még milyen más identitásformákat reprezentál; és mivel ezek az identitások feltételezhetően nem külön-külön, hanem egyszerre alkotják az egyén önazonosságát, esetenként azt sem árt megvilágítanunk, hogy a gyergyóiság milyen más önmeghatározási formákkal lép kapcsolatba vagy keveredik. Fredrik Barth hívja fel a figyelmet arra, hogy a kortárs nézőpontok szerint a kultúra fogalmát a folytonos áramlás, az ellentmondásosság, az inkoherencia és a megosztás heterogenitása jellemzi. Az identitásérzet éppen ezért az egyénnek a világban való cselekvése és a másokkal való interakciói során alakul. A globális kontextusokat éppen ezért, összegzi a szerző, az egyéni tapasztalat felől ajánlatos megközelíteni (Barth 1996: 6–24). Ebben az értelemben a gyergyóiság reprezentációjának vizsgálatát a népi önéletrajzok esetében

---

¹ A kultúra territoriális felfogásának problematikájáról Niedermüller Péter beszél, a transznacionalizmus fogalmi keretei között (Niedermüller 2005). A territórium (hely, lokalitás), a kultúra és a csoport fogalmainak szigorú összekötése a modern társadalomtudományok alapvető feltételét képezte, a mobilitás változásai azonban új megközelítéseket tettek szükségessé. A mi esetünkben ez azt jelenti, hogy a regionális identitást nem emelhetjük ki a személyes, vagy a kollektív identitás egyéb kontextusai közül.

olyan események, történetek kapcsán érdemes végeznünk, melyek az egyén társas interakcióit, a „másokkal” való találkozásait mondják el.

Végül: az itt következő értelmezésünk esetében is megfontolandó James Clifford észrevétele az etnográfiai leírással kapcsolatosan; ugyanis amikor a regionális identitás reprezentációiként értelmezzük a népi önéletrajz különböző részleteit, eleve olyan allegorikus többletjelentést (Clifford 1999: 155) hozunk létre, mely az önéletrajz fogalmát, jelentését esetenként kiemelheti eredeti kontextusából, hogy értelmezésünkhöz idomítsa azt.

Két gyergyócsomafalvi népi önéletrajz képezi értelmezésünk nyersanyagát: Köllő Teréz és Huszár András kéziratának értelmezése előtt azonban lássunk néhány elméleti kérdést, problémát.

Narratív identitás – a „visszafele írt” népi önéletrajz

Jelen esetben a népi önéletrajzot nem műfajként szeretnénk meghatározni. Bár a fogalom maga műfaji megnevezésnek tetszik, Paul de Man álláspontját vesszük figyelembe, aki az önéletrajz meghatározásában elhatárolódik a műfajként való megnevezéstől, az önéletrajzot mint az olvasás és megértés figuráját definiálja, mint önéletrajzi mozzanatot, mely során az önéletrajz szerzője (referens) és az önéletrajz központi figurája (főszereplő), valamint szerző és olvasó kölcsönösen igazodik egymáshoz, tükrös struktúrát teremtve az olvasás folyamatában (Man 1997: 95–96). Egyelőre annál az álláspontnál maradunk, hogy a népi önéletrajz elsősorban írott szöveg, mely a néprajztudomány szemszögéből azért népi, mivel szerzője, bármi legyen is annak foglalkozása, társadalmi, szociális vagy gazdasági helyzete, nem hivatásos író, azaz a hivatásos (ha úgy tetszik, az „elit”) kultúrában nincs hivatásos íróként számon tartva, legalábbis abban a pillanatban, amikor az íráshoz hozzáfog. A népi önéletrajzot ebből a szempontból Roger Chartier a *hétköznapi írások (écritures ordinaires)* reprezentatív szövegtípusaként határozza meg (Chartier 2001: 784–788).

Ami a szöveget illeti, egyelőre annyit mondhatunk el róla, hogy autobiografikus jellegénél fogva a Philippe Lejeune által felvázolt lehetséges önéletírás-definícióval hozható kapcsolatba, a következő kulcsfogalmak mentén: 1. visszatekintő perspektívájú prózai elbeszélés; 2. a szerző (valós személy) és elbeszélő (a szöveg narrátora) azonos; 3. a hangsúly a szövegben a magánéletre és a személyiség történetére összpontosul. A szerző ugyanakkor a definíció e lehetséges szempontjai kapcsán kifejti, hogy az önéletírás mint

olyan definíciójában az olvasás játszik kulcsfontosságú szerepet. Az önéletrajzi tér kijelölése, illetve az olvasó számára javasolt, kifejtett vagy kifejtetlen olvasási szerződés definiál egy ilyen szöveget önéletrásként (Lejeune 2003: 17–45).

A személyes és kollektív identitások társadalmi konstrukciók, előbbi az egyén társadalmi elismertségére és besorolhatóságára, utóbbi pedig egy csoport tagjainak magával a csoporttal való azonosulására vonatkozik (Assmann 1999: 130–136). Így, ha a gyergyóiságról mint regionális identitásról beszélünk, számolnunk kell a fogalom személyes és kollektív jellegével is. Az egyéni emlékezet kommunikációs folyamatokban való részvétel során alakul ki, és csakis a kommunikáció révén marad életben. A kommunikáció ugyanakkor egy adott társadalmi csoportot (legyen az akár család, akár vallási vagy nemzeti közösség) feltételez (Assmann 1999: 36–38). Ugyancsak társas interakciókra, tehát kommunikációs aktusokra épül a kollektív emlékezetnek a közelmúltra kiterjedő része, a kommunikatív emlékezet, vagy másképpen a biografikus emlékezet (Assmann 1999: 51–52). A népi önéletrajzról folytatott diskurzus szempontjából az emlékezetnek ezen vetületei meghatározó jellegűek, a kommunikáció fogalmának pedig itt kettős jelentőségét kell tárgyalnunk. A népi önéletrajz emlékeket rögzít írásban. Ezek az emlékek, amennyiben egyéni, kommunikációs folyamatok termékei. Ha ez így van, akkor viszont ugyanannak a kommunikációs folyamatnak a termékei, mely a kollektív jellegű kommunikatív emlékezetet is fenntartja. Más szóval: az egyén emlékei bizonyos pontokon érintkezésbe lépnek a közösség által életben tartott, a kommunikációs folyamat során közvetített emlékekkel, vagyis azokkal az eseményekkel, melyek az egyén és az életterét képező valamely csoport szempontjából a közelmúltban játszódtak.²

---

² Másrészt, a csoporton belüli kommunikációs folyamatok változásával magyarázható magának a népi önéletrajznak, avagy a népi önéletrírásnak mint gyakorlatnak a létrejötte is. A hagyományos beszélőközösségek kereteinek fellazulása, az írni tudás elterjedése, általánosává válása hozza az új kommunikációs csatornák megjelenésével azokat az új lehetőségeket, beszédhelyzeteket, melyek által a folklór-termelés újra beszélőközösségre, pontosabban hallgatóságra lelhet (Keszeg 2003: 129–130). Mihelyt azonban az adott közösség, csoport kommunikációs folyamataiban valamiféle szerephez jut a népi önéletrajz, mihelyt ebben a folyamatban részt kíván venni forgalomba hozása révén, a szerzőjének egyéni emlékezeteként olvasott szöveg az illető csoport kommunikatív emlékezetével (avagy az olvasók saját egyéni emlékezetével) kerül összevetésre; a kommunikatív emlékezet kontextusában olvasott szöveg értelmezése pedig esetenként konfliktushoz vezethet. Ilyen esetre ad jellegzetes példát Győri Klára önéletrírásának publikálása nyomán a szerző lokális közösségében kialakult konfliktus is (Nagy 1995, Keszeg 2002: 160–174).

Paul Ricoeur a narratív pszichológiát érintő tanulmányában a narratív azonosság fogalmát mint az azonosság azon formáját határozza meg, melyre az ember az elbeszélő funkció révén tesz, vagy tehet szert (Ricoeur 2001). Az ön-azonosság narratív konstrukciója, a személyiség megalkotott jellege (Ricoeur szavaival: az „Én” újjáalakítása) olyan folyamat, melynek szükség-szerűen részét képezi a másokkal való azonosulás is, az én ugyanis sosem közvetlenül, hanem közvetett módon, különböző kulturális jeleken keresztül értheti meg önmagát. Így a narratív közvetítés az önmegértés-jelleget hangsúlyozza (Ricoeur 2001: 21–23). Az emlékező népi önéletrajzíró életének történetét általa a jelen kontextusában fontosnak tartott (és eszerint tudatosan vagy ösztönösen kiválogatott) múltbéli események összefűzésével veti papírra. Ricoeur ezzel kapcsolatban, egy másik tanulmányában a felejtés szükségszerű szerepéről beszél a narratív struktúra tekintetében: egy-egy elbeszélés mindig csak korlátozott számú eseményből állhat, ezért az események szükségszerű kiválogatása mellett bizonyos események kihagyása (azaz felejtése) is elkerülhetetlen (Ricoeur 1999: 63).

A felejtés szükségszerűségének két formáját tapasztaltam az imént említett két önéletrajzíró esetében. Köllő Teréz, miután rendelkezésemre bocsátotta kéziratát, többszöri találkozásunk, beszélgetéseink során tudatosította, hogy szövegét értelmezés céljából kértem el, és hogy ez által a szöveget számára ismeretlen környezetben élő emberek is megismer(het)jék. Észrevehetően, fokozatosan elbizonytalanodott emiatt: azt mondta, vannak önéletrajzában (ahogy ő nevezte: könyvében) *csúnya*, *alantas* részek, ha úgy gondolom, hagyjam ki azokat a szövegből. Hogy melyek azok a részek, hiába kérdeztem, csak sejthettem, mire gondol, és ez jelen esetben nem is fontos. A fontos az, hogy ez a szerző által tanúsított kételkedés világossá tette számomra a felejtés szükségszerűségét. A szöveg ugyanis nem a konkrét múltbéli eseményeket reprezentálja, hanem magát az emlékező egyént, aki éppen ezért sosem fogja befejezettnek tekinteni önéletrajzát. Az önéletrajz (meg)írása egyáltalán nem teszi befejezetté az élet-történetet, mely az utolsó tollvonás után tovább folytatódik, folyamatszerűen tovább értelmezi a múltat. Ugyanígy Huszár András sem tudta abbahagyni önéletrajzának írását. Egy ideig egységes egészként, befejezett szöveggként tekintett rá, nemrég azonban elárulta, hogy új füzetet kezdett, melybe mostmár nem az események valamiféle sorrendiségét követve ír (ahogy önéletrajzában tette), hanem esetlegesen, hiszen állandóan jutnak eszébe olyan események, melyek életének korábban papírra vetett történetéből kimaradtak.

John Borneman, aki az életrajzi elbeszélést a genealógia és a történeti tudat összefüggéseiben vizsgálja, az életrajzi elbeszélés egyik jellemző voná-

sának a történet rekonstruktív jellegét tulajdonítja; meglátása szerint „a vég írja a kezdetet és formálja a közepet” (Borneman 1999: 199). Ebben az értelemben Huszár András elkezdte „visszafele írni” önéletrajzát, és nemcsak az írás szó szoros értelmében teszi ezt. Beszélgetéseink során gyakran önéletrajzában leírt egyes eseményekre, történetekre, összefüggésekre hivatkozik, élettörténetének, vagy a falu (Gyergyócsomafalva) élettörténetének más kontextusába helyezve azokat. Amikor például egyes, általa valaha ismert, már nem élő személyekre hivatkozik valamely megjegyzése kapcsán, megkérdi tőlem, hogy ismerem-e azokat, hallottam-e róluk (lévén, hogy egyazon falu közösségéhez tartozunk), majd (főként amikor látja reakcióból, hogy fiatalabb generáció tagjaként ez esetben nem valószínű) megjegyzi, hogy önéletrajzában tett említést ezekről a személyekről. Köllő Terézszel folytatott beszélgetéseim során is hasonló tapasztaltam, egy esetben az idős asszony láthatóan rossz néven is vette, hogy – mea culpa – nem emlékeztem önéletrajzában adott mozzanatra.

A népi önéletrajzot tehát nem tekinthetjük befejezett szövegnek, legalábbis nem értelmezhetjük így az emlékező egyén kontextusában. A narratív identitást nem lehet kimerevíteni, azaz elvonatkoztatni, kiemelni a változás kontextusából. Az önéletrajz megírása, még ha kísérlet lenne is erre, nem tekinthető véglegesnek, nem kezelhető az egyén identitásának végleges, megmásíthatatlan dokumentumaként ebből a szempontból. Az identitás, mondja László János – a társas tudás, az elbeszélés és az identitás fogalmi keretei között – nem más, mint „folyamatosan újraszerkesztett élettörténet” (László 1999: 112). Ez a tény pedig tovább bonyolíthatja vizsgálódásunkat, mely során az identitásnak általunk gyergyóiságnak nevezett szegmensét keressük ilyen szövegekben.

Az ember „jelenlegi” identitása, mondja Kenneth J. Gergen és Mary M. Gergen közös tanulmányában, „nem egy pillanatszerű és titokzatos esemény, hanem az élettörténet törekeny eredménye”. Ugyanakkor, mivel az emlékezet alapvetően szociális (és nem individuális) folyamat, tehát valamilyen kommunikációt feltételez, az énről szóló narratívumok egyben *érthető narratívumok* is kell hogy legyenek. Az érthető narratívum kritériumai közé a szerzőpáros a következőket sorolja: 1. egy értékelt végpont létezése; 2. releváns események kiválasztása a célállapothoz; 3. az események rangsorolása. Ezen narratív komponensek alkalmazása mintegy az énről szóló narratívum valóságosságát teremtheti meg (Gergen, K.–Gergen, M. 2001: 79–83). Az első kritérium szerint egy érthető narratívum egy bizonyos, szükséges célt feltételez: az ilyen történetnek valamiféle kulturális jelentőségű végkime-

nete, végkövetkeztetése, tanulsága van. Az érthető narratívum végkifejlete éppen ezért ilyen vagy olyan értékkel telítődik általában.³ A cél elérése érdekében kerül sor (tudatosan vagy kevésbé tudatosan) az emlékezetben tárolt olyan események kiválogatására, melyek a cél szempontjából relevánsak. A kiválogatott, vagy mondjuk úgy, kiválogatásra került események a cél szempontjából nem egyformán fontosak, a narratívum ebből a szempontból nem homogén.

A népi önéletrajz nyilvánvalóan igyekszik érthető narratívum lenni. Céljaul általában azt tűzi ki, hogy az életpálya eseményeit hitelesen ábrázolja – ezt látjuk legalábbis akkor, amikor a szöveg olvasásának kontextusából kirekesztjük a szerzőt, mondhatni a szó szoros értelmében olvassuk az olyan megfogalmazott célkitűzéseket, mint Köllő Teréz esetében az igazságtól való „semmiféle elkalandozás” ígéretét. A cél szempontjából kiválasztott események relevanciája nem lehet maga a „teljes igazság”, hiszen, mint láttuk, az önéletrajzok befejezettsége korántsem egyértelmű.

**A gyergyósiság reprezentációja
két népi önéletrajz szövegében:
Köllő Teréz: „Életrajzom a Színpadon”.
Huszár András önéletrajza**

A továbbiakban a korábban már említett két gyergyócsomafalvi népi önéletrajz szövegének kapcsán kíséreljük megvizsgálni a regionális identitás reprezentációját, az eddig felvázolt elméleti keretek között. Rendelkezésünkre áll a két kézirat, illetve azok a beszélgetések, melyeket az önéletrajzírókkal és az önéletrajzírókról folytattunk. A kéziratokból azokat az általunk legreprezentatívabbnak tartott részeket válogattuk ki, melyek a szerzőknek a gyergyósisággal kapcsolatosan közvetlen vagy közvetett módon megfogalmazott álláspontját képviselik. Láttatni szeretnénk e két önéletrajz összevetésekor, hogy a gyergyósiság mint regionális identitás mennyire eltérő módon képes viselkedni a két szövegben.

³ A fogalmat Donald P. Spence *jó történetnek* nevezi, a narratív és a történeti igazság megkülönböztetésekor. A szerző pszichológiai megközelítésű értelmezésében a narratív igazság olyan kritérium, mely alapján az egyén eldönti, hogy egy bizonyos élmény megfelelően lett-e felidézve (vö: Spence 2001: 127–128, Agar 1982: 103). (Michael Agar a *jólformált történet* fogalmát használja, hozzátéve, hogy itt nem pusztán nyelvi jellegű, azaz pusztán a nyelvi struktúrákban keresendő kritériumról van szó.)

Néhány, David G. Mandelbaum által az életpálya-elemzéshez javasolt szempontot igyekszünk szem előtt tartani az önéletrajzok értelmezésekor. A szerző az életrajz biológiai, kulturális, társadalmi és pszichoszociális dimenziói között tesz különbséget. A biológiai dimenzió az egyén evolúcióját, a genetikai alkotót rejti. A kulturális tényezők alakítják az egyén karrierjét, azzal összefüggésben, hogy minden kultúra egy általános forгатókönyvet készít az életpályára vonatkozóan (mint az élet főbb szakaszai, a változások szükségessége, a biológiai eseményekhez társadalmi jelentés hozzárendelése). A társadalmi dimenzió rejti az effektív kölcsönhatásokat, az egyének közötti valóságos viszonyokat; végül a pszichoszociális dimenzió az egyén szubjektív világára (érzelemlágára, attitűdjeire) vonatkozik. Ezen dimenziókat egy egyén életének főbb fordulópontjai egyesítik rendszerint. Ezek a (szükségyszerű vagy az egyén által választott) fordulópontok akkor válnak teljessé, amikor az egyén újfajta szerepeket vállal, új kapcsolatokat alakít ki más személyekkel, és új éntudatot alakít ki, mondja a szerző: az új szerepek főként kulturálisak, az új kölcsönhatások elsősorban társadalmiak, az új éntudat pedig pszichoszociális (Mandelbaum 1982: 34–36).

Az alábbi két önéletrajz szövegében éppen ezért azokra a fordulópontokra koncentrálunk, melyek, mint majd látni fogjuk, ezeknek a dimenzióknak olyan egyesítését produkálják, mely során a személyes identitás vagy változáson megy át, vagy pedig szükségszerűen megfogalmazódik, reprezentálódik a mássággal szemben. A társas érintkezés szempontjából a két szöveg gyökeresen eltér egymástól. Köllő Teréz életét a bezártság/zárkózottság jellemzi, az emberekkel fenntartott kapcsolatai a magány érzetével fonódnak össze. Ezzel szemben Huszár András életét az állandó társas érintkezések megfigyelése és fenntartása jellemzi. Nem csak az önéletrajzban leírt történetek szintjén van ez így; a múltbéli események szereplőit számtalanszor helyezi át a jelenbe, a szövegben is reflektál arra, hogy az írás során gyakran utánakérdez az eseményeknek a még élő ismerőseitől.

Köllő Teréz 1909-ben született Gyergyócsomafalván, önéletrajzát 1980-ban írta meg. A közel kétszáz oldal terjedelmű szöveget három nagy fejezetre osztotta, életének három meghatározó szakasza alapján: a gyermekkor, a zárdai, majd a kései családi élet, mint fő epizódok életének három legjelentősebb sorsfordulójához köthetők. E sorsfordulók között az első maga a születés, avagy, mint ő mondja szövegében, a gyermekkor azon eseményei, amelyekre leghamarabb visszaemlékezni tud. A második fordulópont életében az a pillanat, amikor szülei befolyásának engedve, tizennégy éves korában zárdába vonul, azzal a reménnyel, hogy tanulhat (amint nekem mondta első

találkozásunkkor, már akkor költő szeretett volna lenni) – a tanulás iránti vágyát azonban keresztülhúzták a gyergyószentmiklósi, majd a szatmárnémeti zárdában azzal, hogy konyhaszolgálatra sorolták be. Huszonöt évnyi zárdai élete után, a második világháborút követően hazakerült szülőfalujába, ahová már nehezen tudott beilleszkedni, s így külföldre tervezett utazni, hogy a zárdában eltanult szakácmesterségből és házvezetésből éljen. Szülei, rokonai azonban áthúzták terveit, kénytelen volt férjhez menni egy kétgyermekes özvegyemberhez.

A gyergyócsomafalvi *Huszár András* (született 1931-ben) 2003 decemberében fog hozzá önéletrajzának megírásához – az eredmény három füzetnyi, összesen csaknem hatszáz oldalas kézirat, sűrűn dokumentálva családi fotókkal és különféle iratokkal (bizonyítványok, igazolások, meghívók és hasonlóak). Önéletrajzának első soraiban kijelenti, hogy a kéziratot kizárólag családjának, fiainak szánta, ennek ellenére a kéziratot már számos más, általa fontosnak ítélt személynek megmutatta.

A szöveg nincs fejezetekre tagolva; a gyermekkori és legénykori élményeket a katonai évek követik, a házassággal kapcsolatos események után a házas, családos élet hosszú eseménysora következik (ezek között fontos helyet foglalnak el az egyévi börtönbüntetéssel kapcsolatos események), majd az 1989-es politikai eseményeket követően az önéletrajz részletesen ismerteti a gyergyócsomafalvi politikai és kulturális élet kibontakozását. Huszár András első perctől rendszeres felszólalója a falusi közgyűléseknek, a politikai és kulturális vezetők hamar felfigyelnek érdeklődésére és meglátásaira, a különféle hivatalos eseményekre éppen ezért azóta is rendszeresen meghívják. A kollektív-gazdaság megszűntekor a közösségi vagyonszétosztásában (földosztásban), a falu vezetésének újjászervezésében is részt vesz. Álláspontja az, hogy a forradalom előtt vezető szerepet betöltő személyeket mellőzni kell az új politikai helyzetben. Ezen álláspont kapcsán nézeteltérésbe kerül a falu egyik befolyásos személyiségével, a megaláztatás következményeként súlyos betegség áldozata lesz, melyből (amint beszélgetéseink során gyakran fogalmazott) csodával határos módon sikerül meggyógyulnia. Köllő Terézzel ellentétben Huszár András a falu hivatalos/kulturális megnyilvánulásainak tehát aktív résztvevője. Bár nincs semmiféle vezetői vagy döntéshozói beosztása, az értelmiség körében tapasztalataim szerint meglehetősen elismerésnek örvend, a falu afféle szimbolikus alakja, aki székely identitását, ahol teheti, megmutatja felszólalásai, székely viselete által. Miután állandó résztvevője az egyik helyi civil szervezet által rendezett kulturális és politikai eseményeknek, számos magyarországi politikussal volt

alkalma megismerkedni, ugyanakkor az egyik magyarországi lovagrendnél a „Vitézi” státust is megszerezte.

Az élettörténetben megjelenő etnikai identitásról írt tanulmányában Tóth Mária összegez néhány fontos megállapítást a két fogalom keresztmetszetét illetően: „Az egyén identitása létrejönni és változni csak más emberekkel való találkozások, összeütközések, azok elvárásaihoz való igazodások vagy ellenkezések által képes” (Tóth 1998: 77). Az életút elbeszélése egyben próbálkozás az én folytonosságának és azonosságának ábrázolására. A fent elemzett két szöveget összehasonlítva, ezzel kapcsolatosan két megjegyzést tehetünk.

A két szöveg két különböző végkifejletet körvonalaz. Ennek értelmezéséhez a Kenneth és Mary Gergen által javasolt progresszív és regresszív narratívum fogalmait célszerű használnunk (Gergen, K.–Gergen, M. 2001: 98). A társadalmi érintkezés szempontjából Köllő Teréz önéletrajza regresszív narratívum: az élet fordulópontjai az asszony és a világ közötti szakadékot, a társas élettől való elidegenedés, a magány, a belenyugvás narratívumát teremtik meg. A következő részletekkel ezt igyekszünk szemléltetni:

[Köllő Terézt zárdába vonulásakor a gyergyócsomafalvi plébános búcsúztatja a vasárnapi szentmisén, életének első nagy fordulóján:]

Kedves keresztény tesvéreim – Kedves csomafalvi hiveim! Ide nézzetek! Ezalatt körül forogtatt maga felől a nép – hogy láthassa arcomat! Ez az ifju hajadon törékeny kis leányka növendék – Elköszönni kíván tölletek kedves híveim, de elköszönni kíván a kis szülőfalujától s annak szeretett templomától Igen most bucsut vesz falujától annak benne lako népeitől ekkor 17 éves voltam. Igen ez a lélek halni készül, –! Igen, halni! – Meghal a világ számára, hogy menekülhessen az Isten karjába – Mert hívja hogy Ő neki legyen a szolgáló leánykája. [...] ugy éreztem az egész világ sötétsége borult reám,! [...] Ezt az érzést ezután nemsokára magamnak azzal a krízissel tudtam ráésmélni, – ” Hogy azokban a pillanatokba – Két világ keríti hálojába szívemet! Isten – S a Világ! Igen a föld-Világ! – Amelyet – Meg sem ismertem évtizedeken át

[Ezután Péter nevű bátyja szavait idézi:] *Elég jó éréljes hangon! – Aztán te Teréz?! Jól jegyezd meg, felszollító ezen lépésedet, – Mert! Ha egyszer a lábadat, egész testeddel kivetted ebből a házból! Ide többé vissza nem teheted – Mert onnan ki-is-bé is nem lehet ám ugrálni! Vagy-vagy –! Megdöböntő s egybe figyelmeztető intelem volt! – Csahogy össze nem roskadtam annak sulja-alatt – Szívem össze-szorult, agyamba rögzödve – Egész életemen figyelmeztető Felkiáltó jelként lebegett előttem.*

Ezt mint-egy összekötő kapocsnak is tartottam lelki szemeim előtt – Hogy bármekkora áldozatok árán is – Inkább a szerzetbe minthogy visza a világba a világi életben amelyet nem is ismertem!

A fent említett eseményen Köllő Teréz szülőfalujának népével szembe-sül, s mintegy ez a pillanat, amikor el is szakad attól. A faluból, a falu közösségéből való kilépés mellett a testvére szavai révén családjától is távol kerül, nem csupán földrajzi értelemben. Önéletrajzának utolsó mondatai is jól érzékeltetik a regresszivitást, avagy a belenyugvást, a sorsba való beletörődést:

[A kollektivizálás idején:] *S kezdődött egy új korszak amelynek kapuja szélesre nyílt előttünk – Aminek a neve a szebb – Jövő –, És egy léleknélküli pillanatban a nevével férjem önmagát is eladta – Hogy egyszerre amink a miénk volt, az már többé ne úgy legyen, – Atvaltva a tregédiára – ! Egy más élet reformra – S szív szakadva mondhassuk – , Mindenünk megvált – ?!, Ami már többé nincs! – És! megis egyszerre mindenünk lett – Ami azota a mienk, Az a kincs aminek a neve Szocializmus Amely – kárért – hazánk boldogsága a kárpotlás – vagyis életünk reformja, – És lezárult a mult – hogy kezdődjön az Új – korszak*

Ezzel szemben Huszár András életének története progresszív narratívum: a gyermekkorral kezdődően, a szerző társas érintkezései, fenntartott kapcsolatai állandóan gyarapodnak, társadalmi helyzete újra és újra vizsgálást nyer lokális, regionális közösségének más tagjai felől. A következő részben látjuk, hogy Huszár András, aki életének egyik utolsó jelentősebb fordulópontjaként az 1989-es forradalmat tekinti (hiszen az addig leírt nehézségek, igazságtalanságok jóvátételét várja attól), hogyan vesz részt a közösségi életben: *...abban az időben volt készültünk a nagy ünnepre Magyarország fennálásának 1100ik megünneplésére. Gondolatban én is készültem hogy az ünnepségen nem csak ünnepelek, hanem részt is akarok venni. Elévettem a régebbi költők könyveit, keresgéltem hogy melyik vers is találna a legjobban erre az ünnepségre. [...] Magabiztoson mondtam és ahogy én tudtam, az szerint nyomatékoltam a hangom. Ha körül néztem láttam azokat az embereket is akik a Cseuseszku szekér toloi voltak. Magam körül jó idő emberek mint Csata Miklós bácsi, és ha tovább néztem láttam a gyógyszerész Nusiekat. Egeszen tele volt a templom kert és amikor elértem az utolsó szakaszig úgy végeztem bé. Nem a nevedről hanem mivedről ismerek te rád, az vagy ki voltál 500 év előtt, s most te mentted meg a Székely nemzetet. Te bátor, te hős Tőkés Lászlónk. Láttan még azok is tapsoltak akiket ellenségeimnek gondoltam. Ezutánól egy kicsit*

közelebb kerültem az értelmiségiekhez. Nem sok idő múlva jött a Kosuth Lajos szoboravatás, és a Szent István kardja avatás, és utána a Borsos Miklós művészetért alapítvány házának felavatása, de ezekre a jelenetekre mindég külön meghívót kaptam...

A társas érintkezések során adódnak azok az alkalmak, beszédhelyzetek, melyek során az egyén közvetett vagy közvetlen módon, nyilvánosan vagy vallomásszerűen kénytelen megfogalmazni, illetőleg újraértékelni regionális identitását. Huszár András élete során számos olyan régióban fordul meg, ahol a másságot alkalma van megtapasztalni. A más vidékek embereivel adódó beszédhelyzetek során, valamint az események, történetek leírása során regionális identitása gyakran kerül előtérbe, gyergyóisága ilyenkor magyarságával, székelységgel, vagy éppenséggel a munkához való viszonyulásának különböző vetületeivel hozható összefüggésbe:

[Katonáskodása idején:] *Az ünnepek [Karácsony] után le kellett tegyük a katona esküt magyarul tanyitónk meg tanyította magyarul és az a 40 magyar a katona esküt magyarul tettük a szöveg még most is a fülemben cseng. Egyszerre az egész tüzöltő ezred ú betű alakba felállott s románul a saját anyanyelvükön esküdtek, utána mi 40-en az u közepében feszesen vigyázba álva, előttünk a tanyító s utána zengtük a katona esküt. Azt mondotta az ezred parancsnok hogy a 40 közlegénynek a hangja sokkal erősebb volt mint az ezredé. [...] Meg is jött a vizsgáztató bizottság és mindenkit külön külön vizsgáztattak. Mind bent voltunk a teremben és egyszer rám kerül a sor egy Marosán nevű százados volt a vizsgáztató bizottság elnöke. Megkérdezte magyar vagyok? igen honnan? mondtam hogy Magyarautonom-tartományból Gyergyócsomafalváról. Egész nyugodtan beszélj magyarul mert én is a környékről való vagyok. A vizsgakérdésen az volt amit már leirtam. Románia megvalósítása az 5 éves teremben. Tisztán ismertem a Békási vizerőművet hiszen jártam is ott s a Dunacsatormánál folytak a nagy munkálatok. Amit tudtam mindent elmondottam magyarul s ő mondotta románul, nemhittem fülemben Excelent A román kolégák mondták hogy ez nem igaz csak a tiszt szépítette így ki. Az eredmény csak az maradt.*

A társas érintkezések hiányában azonban az egyén regionális identitásának szerepe háttérbe szorul. Köllő Teréz, bár Gyergyóból indul el és Gyergyóba tér vissza, életének meghatározó élményeiként a társas érintkezések elidegenítő tapasztalatait (a lokális közösségből való erőszakos kilépését, a zárdai élet során elszenvedett gyanúsítgatásokat, családos élete során átélt nehézségeit) írja le. Szövege éppen ezért ritkán és esetlegesen reprezentálja

gyergyóiságát, egyetlen esetben sem határozza meg önmagát „tisztán és világosan” gyergyóiként. Ott, ahol ilyesfajta reprezentálódást tapasztalunk, a megnyilatkozás metanarratív funkciója kerül előtérbe, azáltal, hogy az események nézőpontjáról a jelen nézőpontjára tereli az olvasó figyelmét:⁴

[Egy időben visszahelyezik a gyergyószentimklósi zárdába:] *Ötödszöri áthelyezésem! Szatmarról Gyergyó-filiárjába.... Mivel áthelyezések voltak – „A főnöknőt is ekkor cserélték fel, Ebből kifojolag a kedves Tisztelendő Anyától, – Engemet kért hogy magával vigyen a konyhás nővér lecserélése helyébe, – Mivel kedvelt is a Főnöknő! – Én vegyem kézre a háztartás vezetésének szerepét”, Már előre is ilyen megtisztelt kitüntetést kaptam, –, Így egyszerre hárman jöttünk új tagok, – A főnöknő egy tanító nővér és én, – De hiszen, hogy az igazat ne hagyjam a sutba!! – Hát elárúlom!! – Már mint hogy én új tag lettem volna! Oh dehogy is, Hiszen még a köldök-zsinorom is a szemiklosi zárdába lett elvágva,” holott még oly gyöngye nádszál voltam, mikor 14 éves koromba már ottan kezdtem el a munkamezején működésemet?! Amely keserves négy kerek esztendőtt kellett letöltenem!! Ahol és akkor lett az életem elrontva, egy Istennek szentelt személy által. [...] S ime – Ismét megis csak oda térek vissza ahonnan,” egy meg nem határozott idopont múltán a sors így döntött.” – ” Hogy mindez miért írásom – vége felé sok mindenre fényt-árnyékot fog vetni?*

A két egyén eltérő mértékben veszi ki részét lokális és regionális közösségének társadalmi, kulturális, politikai életéből, mondhatni a régió kulturális és kommunikatív emlékezetének szempontjából. Köllő Teréz éppen akkor van távol a falutól, amikor életkora alkalmassá tenné erre a szerepvállalásra, a személyes/lokális kapcsolatok kiépítésére (negyvenes éveiben jár, amikor hazatér a zárdából), ezzel szemben Huszár András lokális és regionális közösségének mai napig állandó jelleggel aktív tagja, éppen ezért a regionális identitását gyakran kénytelen reprezentálni különböző beszédhelyzetekben. Biró A. Zoltán beszél az egyéni és közösségi életvezetés egyes kulcsfontosságú elemeinek a privát, a lokális közösségi és a lokálisnál átfogóbb közösségi szférák közötti vándorlása kapcsán. A szerző azt szemlélteti tanulmányában, hogy ezeknek az elemeknek az elmozdulása nem csak „fentről lefele” irányban lehetséges, a privát szféra különféle elemei ugyanis képesek alkalmanként közösségi, regionális, nemzeti érvényre, jelentőségre jutni (Biró 1997). Huszár András esetében ugyanezt figyelhetjük meg: a különböző

⁴ Az elbeszélés metanarratív funkcióival kapcsolatosan lásd: Babcock-Abrahams 1982.

fórumokon való szereplései során identitását, egyéni nézeteit igyekeznek át-fogóbb társadalmi keretek között érvényre juttatni:

[Közvetlenül az 1989-es forradalom után, falugyűlésen:] *Felmentem a színpadra a mikrofon elé, és megkérdeztem hogy mindenki halja-e a hangomat, ott hátul is ahol Bege Árpád és a bandája volt, igen, igen. Azzal kezdettem hogy egyszer és mindenkorra a kommunizmusnak vége. És elmondottam olyan embereket kell meg választani akiknek van rátermettsége és a falunak rosszat nem tettek.*

Köllő Teréz, zárdai szolgálatának idején egy alkalommal falujában adományokat gyűjt társaival egy árvaház számára. Az ő számára nemcsak cél azonban szülőfalujában nem egyértelmű fogadtatásban részesül. Ez a fajta (a regionális közösség előtt vállalt) nyilvános szereplés egész más végkifejlethez vezet, mint Huszár András esetében:

Pillanatok alatt szét futotta a hír a faluban – S csudálkoztak a nőszemélyek – Összesugdostak! – Nézzétek csak! – Ne! Kudulnak az apácák! – Ugy látszik nincs – miből éljenek?! – No jó helyre adta Péter Bácsi a leányát – ! Szegény Borsos Tercsi!! – Ugy látszik koldulásból kell őes megeljen, pedig az milyen szegyen! – Nem hogy hazahívna onnét abból a négyfalközi kolostorból!? – Pedig nem hinnénk hogy őjes Peter-bácsi, de különösen felesége Teréz néni!? Nem sajnálnák?! Csak tovább sugdozodnak! – Igen de hát imán mit csinálnának itthon vele?! – Mondja az egyik! – Mit! – Hát férjhez adnák! – Igen, de mán van vaj tizenöt esztendeje, hogy ott van! Hát csuda hogy mostanáig még ezt ők nem tudták? – De hát imán őkes gondolták – Bizonyoson hazajött vona eddig, ha ott nem lett vona jo a sorsa!? – Igy – és hasonló képen morfondírozának a székely csavaros eszűkkel.

Ilyen formán – Az kellett gondolnom! – Hogy a Csomafalvi falumbéli lakosok, nem valami jó véleménnyel könyvelték el az én sorsomat – De aztán megtudták, hogy nem a Zárdának – Hanem az árva gyermekek részére akik az Árvaházban nevelkednek – Gyűjtögettünk. – Magukat megszegyelték s beszédjüket megbanták – Igyekeztek jóvá tenni azáltal, – Hogy szivesen és duplán adakoztak – Istennek a nevében, – Igy járék én a drága Szülőfalum lakoival!!! [...] Ezzel az élménnyel maradtam – Először – és talán utoljára is, hogy a gyergyó – szentmiklósi zárdába vagyok, – Haza nem jártam! De ez állta is a helyét, mert az volt a mi törvényünk, szabályunk.

Az otthon és a máshol fogalma Köllő Teréz kézirata esetében tehát nem egyértelmű. Az otthon levés nála ugyanúgy jelenthet szülőfalujában való tartózkodást, mint zárdában levést; a máshol levés hasonlóan kontextusfüggő: gyakran éppen szülőfaluja, vagy Gyergyó mint régió jelenti a zárdát

*otthon*ához viszonyított *máshol* levést. Huszár András önéletrajzának tanúsága szerint azonban a falu és a régió minden esetben a szerző állandó életterét jelenti. Ebből a közegből a szerző mindig csak időszakosan lép ki, és minden esetben a falu, illetve a régió mint *otthon*, és mint viszonyítási alap értelmeződik a más vidéken tapasztaltakkal szemben:

[Abban az időszakban, amikor mezőgazdasági gépekkel dolgozik:] *Azért voltam ideges hogy miért van az hogy minden évbe miért kell nékem idegenbe menni? amikor a szekciónknál olyan emberek vannak hogy még egyszer sem jártak idegenbe s én amióta itt vagyok 14 esztendeje, minden évbe 1szer 2x vagy 3szor meg kellett barátkozzam és ismerkedjem más és más táj egység embereivel és minden nyomoruságot el kellett szenvedni. Annyi bogaras szeszélyes emberrel volt dolgom s mindig én voltam a szószóló mivel a legidősebb voltam és a legjobban tudtam románul gagyogni s írni is.*

Következtetések

A két szerző gyergyóisága tehát az önéletrajzuk tágabb kontextusaiban nem egyforma mértékben reprezentálódik. A reprezentáció mértéke függ attól a „végső céltől”, mely visszafele, a végtől a kezdet irányába (mondhatni: az alkotás pillanatától életük első felelevenített eseményei felé) írja önéletrajzukat, s melyet nehezen tudnánk egyértelműen meghatározni, éppen azért, mert ők maguk sem viselkednek minden időben egyformán ezzel kapcsolatosan. Azt is láttatni igyekeztünk, hogy sem az önéletrajz szövege, sem az identitás nem tekinthető véglegesnek mindaddig, amíg a szerzők lokális, regionális vagy annál többé vagy kevésbé átfogóbb szinten részt vesznek a társas interakciókban. A regionális identitás önéletrajzbeli reprezentációja ebből kifolyólag nem egy állapotot, hanem egy kommunikációs folyamatot feltételez; azt a folyamatot, melyben az egyénnek a mássággal szemben állandóan újra kell fogalmaznia önazonosságának különféle oldalait. A regionális identitás nem önmagában, hanem az önazonosság más oldalainak kontextusában jut érvényre, éppen a mindenfajta identitás változó, folyamatszerű jellege miatt. Végső soron pedig a népi önéletrajz is ennek a lokális, regionális kommunikációs folyamatnak, a kommunikatív és/vagy kulturális emlékezetnek a része kíván lenni, ugyanúgy, mint bármely más biográfikus vagy önéletrajzi jellegű narratíva.

A gyergyóiságot elsősorban mint származási helyet látjuk a két önéletrajz szövegében, a régiótól távol lenni mindkét esetben a szülőhelytől való távol-

lélet jelenti. A hazatérés mozzanata azonban a két esetben eltérő: Köllő Teréz számára a zárdai élet is otthonot jelent, ezért a gyergyói régióban való tartózkodása esetenként átmeneti jellegű, problematikus, nem mindig olyasfajta hazatérést jelent, mint Huszár András esetében. Huszár András számára a régió minden esetben azt a földrajzi helyszínt, társadalmi közeget jelenti, ahol állandó lakhelye van, és amely állandó viszonyítási alapot szolgáltat az idegenben való tartózkodásai (katonaság, munkaszolgálat) folyamán a *más vidékkel, régióval szemben*.

A *munka* az a fogalom, ami mindkét önéletrajz eseményeiben kiemelkedő fontossággal bír. Köllő Teréz elsősorban a főzés tudományát tekinti legnagyobb erényének, és ez életének különböző eseményeiben, tartózkodásának különböző helyszínein ugyanolyan mértékben határozza meg személyes identitását: gyermekkorában már elismerve látja tehetségét, a zárdában a főzés lesz legfőbb hivatása. A főzés tehetsége a zárdából szülőfalujába való visszatérése után is személyes identitásának állandó pozitívuma. Huszár András önéletrajzában a munkához való viszony ezzel szemben gyakran a regionális identitás reprezentációjával függ össze. Így például a *gyergyói* ember esetenként jobban ért az állattartáshoz, mint a *nem gyergyói*: *Lajos öcsémet is vitték de szüleink nem tudtak bele nyugodni s így Magyargoroszlón kötöt ki egy olyan házaspár vette magához akiknek épp enyi idő gyermekük volt a neve Kondor Géza és a fiu neve is Géza s más évbe szeptemberbe láttam újra, éppen csépeletünk O. F. sógoroméknit s jött velem szembe s énekelte Sürü erdő suttozását halgatom s seggemen a keléseket gyógyítom galambom s így ért el hozzám és megszánta É ap azon a télen elment hozzá, addig az öreg egrí Ágoston elvállalta hogy örködik helyette, oda volt 1 hétig s mikor haza jött elmondotta hogy nagyon jó helyen van Lajos, s amig ott volt csinált finom jármot az ökröknek mert amit ott látott az inkább állat kinzás s a szekereket meg javítgatta.*

A gyergyóiság mindkét önéletrajzban összefügg a székelységgel, illetőleg a magyarsággal. Huszár András soha nem mulasztja el az önéletrajzban leírt események során ezt hangoztatni. Köllő Teréz önéletrajzában kevésbé tetelesen, inkább megjegyzésszerűen jelenik meg a *gyergyóiság* és *székelység* szoros kapcsolata:

Nagyon sokszor miis kicsi-leánykák, [...] kétségbe-esve hallgattuk-néztük a rettenetes nagy verekedéseket, anna lefolyását, – Még a mi udvarunkba is bejöttek verekedő, vagy ölő fésziet – Különösen éjszaka amikor Bálók voltak ugy Fársangok alatt, - S nálunk beis volt támasztva a kapunk a tején szöktek bé – „, vagy egyszerűen bevették vagy levettek sarkából a ka-

*punkat – Ezért Szüleinknek ilyenkor nagyon ébereknek kellett legyenek – ”
Hogy megakadályozhassák az előzményeket „– Akkor csomafalván is
olyan volt a Székely virtus!!*

Az észrevételeinket összegezve végkövetkeztetésként visszatérünk ahhoz a kérdéshez, melyet a dolgozat bevezető részében megfogalmaztunk. E két népi önéletrajzt *gyergyói* önéletrajznak nevezni meglátásunk szerint csupán konvencionális értelemben lehet vagy érdemes. Az, hogy a szövegek *gyergyói* eseményeket, történeteket mondanak el, hogy *gyergyói* helyszíneket, embereket, életvilágokat írnak le, és emellett szerzőjük *gyergyóiságát* is így vagy úgy reprezentálják, nem garancia, mégcsak nem is feltétel a *szövegek gyergyóiságát* illetően. Éppen ezért látszik értelmetlennek az is, hogy e szövegeket más régiókban élő egyének szövegeivel összevessük, és így keressük azokat a különbségeket, melyek alapján a szövegek ebből a szempontból besorolhatóakká válnának. A kéziratoknak nincs önálló élete, nem emelhetjük ki a lokális, regionális kommunikációs folyamatok kontextusából, függetlenül attól, hogy ott milyen szerepet játszanak vagy játszhatnak.

Szakirodalom

AGAR, Michael

1982 Történetek, témák és háttérismeret: Az életrajzi elbeszélés elemzésével kapcsolatos kérdések. In: KÜLLŐS Imola (szerk.): *Az életrajzi módszer. Documentatio Ethnographica* 9. MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest, 99–117.

ASSMANN, Jan

1999 *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskulturákban.* Atlantisz Könyvkiadó, Budapest

BABCOCK-ABRAHAMS, Barbara

1982 Történet a történetben: Meta-narráció a népi elbeszélésben. In: KÜLLŐS Imola (szerk.): *Az életrajzi módszer. Documentatio Ethnographica* 9. MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest, 137–144.

BARTH, Fredrik

1996 Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. *Regio* VII. (1) 3–25.

BIRÓ A. Zoltán

1997 Szempontok a nemzeti identitás termelődésének vizsgálatához. *Antropológiai Műhely.* (2) 53–62.

BORNEMAN, John

1999 Elbeszélés, genealógia és a történeti tudat: a széthulló személyiség. In: THOMKA Beáta (szerk.): *Narratívák 3. A kultúra narratívái*. Kijárat Kiadó, Budapest, 197–216.

CHARTIER, Roger

2001 Culture écrite et littérature a l'age moderne. *Annales LVI*. (4–5) 783–802.

CLIFFORD, James

1999 Az etnográfiai allegóriáról. In: THOMKA Beáta (szerk.): *Narratívák 3. A kultúra narratívái*. Kijárat Kiadó, Budapest, 151–196.

FEJŐS Zoltán

1996 Kollektív emlékezet és az etnikai identitás megszerkesztése. In: DIÓ-SZEGI László (szerk.): *Magyarságkutatás 1995–1996*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 125–140.

GERGEN, Kenneth J. – GERGEN, Mary M.

2001 A narratívumok és az én mint viszonyrendszer. In: LÁSZLÓ János – THOMKA Beáta (szerk.): *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. Kijárat Kiadó, Budapest, 77–119.

KASCHUBA, Wolfgang

2004 *Bevezetés az európai etnológiába*. Csokonai Kiadó, Debrecen

KESZEG Vilmos

2002 Az írás és a beszéd konfliktusa: egy írástudó asszony „pere”. In: uő: *Homo narrans. Emberek, történetek és kontextusok*. KOMPRESS–Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 147–178.

2003 A népi élettörténet műfajáról Zsigmond Erzsébet kézírata ürügyén (Utószó). In: ZSIGMOND Erzsébet: *Sírató. Életem panaszos könyve*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 128–143.

LÁSZLÓ János

1999 *Társas tudás, elbeszélés, identitás (A társas tudás modern szociálpszichológiai elméletei)*. Scientia Humana–Kairosz, Budapest

LEJEUNE, Philippe

2002 Az önéletírás meghatározása. *Helikon XLVIII*. (3) 272–285.

MAN, Paul de

1997 Az önéletrajz mint arcrongálás. *Pompeji VIII*. (2–3) 93–107.

MANDELBAUM, David G.

1982 Egy életrajzi tanulmány: Gandhi. In: KÜLLŐS Imola (szerk.): *Az életrajzi módszer. Documentatio Ethnographica 9*. MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest, 29–46.

NAGY Olga

1995 *Pályakép fényvel és árnyékkal. Egy néprajzos emlékezései.* Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely

NIEDERMÜLLER Péter

2005 Transznacionalizmus: elméletek, mítoszok, valóságok. In: KOVÁCS Nóra – OSVÁT Anna – SZARKA László (szerk.): *Etnikai identitás, politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötődések. (Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet Évkönyve, 4.)* Balassi Kiadó, Budapest, 52–56.

RICOEUR, Paul

1999 Emlékezet – felejtés – történelem. In: THOMKA Beáta (szerk.): *Narratívák 3. A kultúra narratívái.* Kijárat Kiadó, Budapest, 51–67.

2001 A narratív azonosság. In: LÁSZLÓ János – THOMKA Beáta (szerk.): *Narratívák 5. Narratív pszichológia.* Kijárat Kiadó, Budapest, 15–26.

SPENCE, Donald P.

2001 Az elbeszélő hagyomány. In: LÁSZLÓ János – THOMKA Beáta (szerk.): *Narratívák 5. Narratív pszichológia.* Kijárat Kiadó, Budapest, 121–129.

TARISZNYÁS Márton

1982 *Gyergyó történeti néprajza. Tíz tanulmány.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

TÓTH Mária

1998 Az élettörténetben megjelenő etnikai identitás. In: SZÓCS Alexandra (szerk.): *Hagyomány és modernizáció.* Néprajzi Múzeum, Budapest, 77–92.